

pentru *espinacs*, *espinats* ‘spanac’, rouss. *oliu*, alg. *arbre de l’oliva*, pentru cat. *olivera*, *oliver* ‘măslin’; rouss. *boulangier*, alg. *panateri*, pentru cat. *forner*, *flequer*, *pastisser* ‘brutar’; alg. *fanalja*, pentru cat. *cugula*, *cuvula* ‘ovăz sălbatic’; rouss. *cabota*, pentru cat. *cabeça*, *cabossa* ‘căpătână de usturoi’ etc.

În concluzie, PALDC este o lucrare exemplară, care încorporează o muncă enormă, cunoștințe lingvistice vaste și multă pasiune pentru cercetarea dialectală și pentru limba catalană, în special. Apărut în condiții grafice excelente, PALDC constituie un instrument de lucru de referință pentru lingviști, dialectologi și pentru toți cei interesați de studiul limbii.

Profesorul Joan Veny (distins în 1915 cu Premiul de Onoare al Literelor Catalane) și toți colaboratorii PALDC și ALDC (Lidia Pons, Núria Jolis ș.a.), sprijinatorii și sponsorii proiectului (cărora autorul le mulțumește în prefață) merită aprecierile tuturor celor care vor consulta aceste opere, în primul rând ale celor implicați în realizarea de atlase lingvistice, cu atât mai mult cu cât acest minunat colectiv a pus la îndemâna tuturor celor interesați, gratuit, cu generozitate, *on-line* (pe adresa <http://aldc.espais.iec.cat/mapes/>), primele patru volume ale PALDC (vol. I–IV) și toate cele 7 volume ale ALDC (vol. I–VII).

I. FAICIUC

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară

„Sextil Pușcariu”

Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

ifaiciuc@yahoo.es

ADRIAN PAPAHAĞI (coordonator), *Vocabularul cărții manuscrise*. Realizat de ADRIAN PAPAHAĞI, CRISTIANA PAPAHAĞI, ADINEL CIPRIAN DINCĂ, în colaborare cu ANDREEA MÂRZA, pe baza lucrărilor *Vocabulaire codicologique* de Denis Muzerelle și *Terminologia del libro manuscrito* de Marilena Maniaci, București, Editura Academiei Române, 2013, 276 p. + 354 figuri + 12 planșe

Lucrarea de față este rezultatul proiectului de cercetare PN-II-RU-TE 290/2010, finanțat de CNCS-UEFISCDI, proiect derulat între 2010 și 2013 la Centrul CODEX al Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.

Beneficiind de o amplă *Introducere* (p. 9–15) elaborată de coordonatorul volumului, Adrian Papahagi, *Vocabularul cărții manuscrise* își propune să pună la îndemâna nu doar a publicului avizat, ci și a celui nespecializat în domeniul codicologiei un instrument util, necesar înțelegerii și analizei textelor manuscrise, indiferent de forma sub care cartea manuscrisă se prezintă, *i.e.* sul, tăbliță cerată etc. Având la bază textul original al lucrării lui Denis Muzerelle, respectiv cel al Marilenei Maniaci, ediția în limba română „cuprinde câmpul mai larg al cărții și bibliotecii. Cu excepția nomenclaturii scrierii, *Vocabularul* atinge majoritatea aspectelor fizice și artistice ale cărții medievale” (p. 12), devenind în acest fel „o lucrare lexicografică amplă și poliglotă, care include roadele a trei decenii de cercetare” (p. 10) desfășurate în arealul galic și italic.

Prezentarea detaliată a obiectivelor proiectului ce au stat la geneza volumului, a limitelor lucrării, a dificultăților întâmpinate, manifestate, în general, în planul alegerii lexicale din perspectivă traductologică etc., aspecte ce permit înțelegerea corectă a demersului întreprins, este însoțită de o *Notă* (p. 16), respectiv de o listă de *Abrevieri și convenții de notare* (p. 17), aceasta din urmă facilitând înțelegerea sistemului de prescurtări întrebuițat.

În *Notă*, Adrian Papahagi punctează succint contribuția fiecărui membru la realizarea acestui proiect editorial. În acest sens, notăm că Andreea Mârza s-a ocupat cu paginarea și prelucrarea

textului, Cristiana Papahagi și-a asumat nu doar „traducerea efectivă din limbile franceză și italiană” (p. 16), ci și „unele dintre alegerile lexicale, cu documentarea aferentă” (p. 16), în timp ce „inițiativa, concepția, documentarea, deciziile lexicale finale, precum și toate lipsurile lucrării sunt responsabilitatea lui Adinel Dincă și a mea [Adrian Papahagi – nota n., M.A.]” (p. 16).

Conținutul propriu-zis, ce tratează efectiv *Vocabularul cărții manuscrise* (p. 21–272), este organizat tematic în șapte părți.

Prima parte, *Suporturi* (p. 21–64), abordează diversele tipuri de materiale utilizate ca suport în actul scriiturii, *i.e.* papirus, pergament, hârtie etc., aducând în prim-plan numeroase varietăți ale acestora. De exemplu, în cazul papirusului, notăm următoarele tipuri: augustan, claudian-livian-hieratic, amfiteatric-fanian-cornelian, emporetic ș.a. (p. 24–25). Mai mult, sunt oferite și informații prețioase asupra compoziției pielii (p. 30–34), asupra formei cărții (p. 56–64) etc.

Partea a doua, *Copistul și manuscrisele sale* (p. 64–90), ne familiarizează cu nomenclatura referitoare la denumirea personalului angajat, implicat în actul scriiturii, a spațiului de scriere, a ustensilelor de scris și a compoziției acestora, a tipologiei pigmentilor etc.

Dacă în partea a treia, *Fabricarea cărții* (p. 91–118), sunt inventariați termenii referitori la structura și arhitectura manuscrisului (coli și foi, moduri de pliere, sisteme de numerotare, dimensiuni, așezarea în pagină, maniera de dispunere a textului etc.), cu partea a patra, *Textul și transcrierea lui* (p. 118–151), suntem puși la curent cu terminologia referitoare la scriere, la greșelile de transcriere, la tipurile de intervenție în text, la tipologia conținutului și a exemplarelor, la elementele prezente în expresia formală a unui text etc.

Partea a cincea, *Decorație* (p. 152–194), este consacrată, așa cum titlul indică, prezentării elementelor ornante (image, pictură, desen etc.) marcate în interiorul unui manuscris, de la formă la amplasarea în pagină, de la motive geometrice la elemente nonfigurative și nu numai, de la structură la culoare, de la ornarea literei la prezența stemelor și a blazoanelor.

În partea a șasea, intitulată *Legătura* (p. 194–230), sunt repertoriați atât termeni ce prezintă maniera de legare (prin cusătură) a caietelor, cât și termeni ce descriu elementele de textură a copertelor, respectiv a materialelor de îmbrăcare a acestora. De asemenea, o atenție particulară este acordată și ornării acestora – „decorare, aurire, împodobire” (p. 220–230).

Ultima parte a volumului, *Transmitere și conservare* (p. 231–272), însumează terminologia aferentă circulației și conservării textelor (de la tip de transmitere la înregistrare și conservare a suportului, conținutului și volumului, de la factori de distrugere la tot ceea ce implică operația de restaurare – consolidare, curățare, dezinfectie, de la lecțiune la reproducere).

Parcurgerea și examinarea termenilor înregistrați în *Vocabular* ne-au permis să notăm că aceștia beneficiază de un tratament lexicografic plurilingv identificabil „în varianta electronică a acestuia [a *Vocabularului* – nota n., M.A.], pentru a onora intenția originală a Comitetului paleografic internațional și a autorului de a constitui «embrionul unui instrument poliglot»” (p. 11), ceea ce dă posibilitatea celui care consultă lucrarea să descopere, pe lângă terminologia românească, și pe cea vehiculată în arealul anglo-saxon, respectiv romanic. Ba, mai mult, se cuvine subliniat că meritul autorilor nu este doar acela de a semnală termeni achiziționați eronat de română și de a impune formele corecte, ci chiar de a propune termeni noi fie prin traducere, fie prin adaptare (a se vedea situațiile semnalate de coordonatorul volumului, p. 12–14). De exemplu, „În limba română, vocabularul curent prezintă uneori inexactități pe care rigoarea terminologică nu le poate accepta, ceea ce ne-a obligat să introducem distincții parțial artificiale. Este cazul utilizării aproape nediferențiate a cuvintelor «foaie» și «filă». Am folosit consecvent «foaie» pentru a ne referi la hârtia sau pergamentul așa cum ies din atelier, iar «filă» pentru a desemna forma acestora în carte” (p. 14).

Lucrarea se încheie cu *Referințe* (p. 273–276) – ce aduc în prim-plan atât un inventar al vocabulelor codicologice și bibliologice, cât și studii fundamentale de specialitate –, însoțite de 354 de figuri și 12 planșe care, pe lângă faptul că reproduc ad-literam „figurile, schemele și fotografiile din ediția electronică a lucrării lui Muzerelle” (p. 12), sunt îmbogățite cu „planșe în culori din manuscrise conservate” (p. 12) în România.

Nu în ultimul rând, afirmăm cu convingere că meritul *Vocabularului codicologic românesc*, dincolo de faptul că este un instrument necesar, un ghid util ce familiarizează și invită la călătorie în

lumea cărții manuscrise, este acela de a alinia cercetarea codicologică românească direcțiilor similare europene, româna devenind. În acest fel. „una dintre cele doar cinci limbi care dispun de un vocabular codicologic complet” (p. 10).

MARIA ALDEA

NICOLAE SARAMANDU *et alii* (editori), *Atlas Linguarum Europae* (ALE), volume I, huitième fascicule: *Commentaires*, București, Editura Universității din București, 2014, LXXXVI + 273 p.; volume I, huitième fascicule: *Cartes Linguistiques Européennes*. ALE, București, Editura Universității din București, 2014, 120 p.

NICOLAE SARAMANDU, MANUELA NEVACI, IONUȚ GEANĂ (coord.), *Atlas Linguarum Europae* (ALE), volume I, neuvième fascicule: *Commentaires*, București, Editura Universității din București, 2015, LXXXVI + 433 p.; volume I, neuvième fascicule: *Cartes Linguistiques Européennes*. ALE, București, Editura Universității din București, 2015, 228 p.

Cu anul 2014, *Atlas linguarum Europae* (ALE), cunoscut drept cel mai important proiect de geografie lingvistică din Europa, apare la Editura Universității din București cu sprijinul Academiei Române și al Universității din București.

Fasciculele opt și nouă ale primului volum aici prezentate, apărute sub coordonarea lui Nicolae Saramandu, a Manuelei Nevaci, a lui Carmen-Ioana Radu și a lui Ionuț Geană, se înscriu în direcția volumelor precedente.

Ambele fascicule au o structură similară. Acestea se deschid cu prezentarea Comitetelor Naționale ALE și a Consiliului Director (p. IX–XVI) și continuă cu mai mulți indici ce sintetizează informația prezentă în volum. Astfel, reperăm un index al punctelor de anchetă realizat în funcție de unitățile de cercetare din fiecare țară (p. XVII–XX), un index al limbilor și dialectelor realizat în funcție de familia de limbi (celtică, romanică, germanică, balto-slavică, uralică etc.) (p. XXI–XXV), un index al țărilor (p. XXVI–XXIX) și, nu în ultimul rând, un index al punctelor de anchetă enumerate prin raportare la fiecare țară (p. XXX–LXVIII).

Partea ce precedă *Comentariile* propriu-zise se încheie cu o amplă listă de abrevieri (p. LXIX–LXXXVI) – abrevieri de nume de grupe de limbi, abrevieri fixe întrebuițate cu numele de limbi și de dialecte, abrevieri franceze cu corespondent în engleză și germană, abrevieri englezești, abrevieri germane –, toate acestea contribuind la înțelegerea informației.

Fiecare comentariu se bucură de analize *in extenso* ale elementelor lexicale vizate, analize însoțite de o bibliografie specifică și de legenda punctelor chestionate. Comentariile din fascicula opt vizează exclusiv câmpul onomasiologic al *familiei*. Astfel, Agris Timuška expune harta onomasiologică a cuvintelor *bărbat* (QI: 138. *Bărbat*, p. 1–17) și *femeie* (QI: 139. *Femeie*, p. 19–38), Brigit Brietz tratează harta de motivații a lui *familie* (QI: 453. *Familie*, p. 39–73), *părinți* (QI: 454. *Părinți*, p. 75–108), *tată* (QI: 455. *Tată*, p. 109–131), *bunic* (QI: 465. *Bunic*, p. 133–164) și *bunică* (QI: 467. *Bunică*, p. 165–198), Vlado Nartnik discută harta onomasiologică a lui *gemeni* (QI: 462. *Gemeni*, p. 199–224), iar Natalja Donadze și V. G. Gak prezintă harta de motivații a lui *ginere* (QI: 469. *Ginere*, p. 225–243), respectiv harta onomasiologică a lui *noră* (QI: 470. *Noră*, p. 245–266).

În schimb, analizele prezente în fascicula nouă tratează mai multe câmpuri lexicale, unele din perspectivă onomasiologică, altele din perspectivă motivațională sau și una, și cealaltă. În acest sens,